

La llengua catalana en els mitjans de comunicació audiovisual de les Illes Balears

Joan Melià

■ *En aquest article, s'explica com l'oferta de mitjans de comunicació audiovisual en català a les Illes Balears s'ha construït sobre una base poc sòlida (iniciatives privades poc consistents, breus desconnexions de mitjans d'àmbit estatal i recepció d'emissions d'altres comunitats autònomes), i no ha estat fins ara que les principals institucions de les Illes han creat mitjans propis. Aquestes circumstàncies són factors que expliquen les dificultats per fer créixer l'audiència dels productes audiovisuals en català i, a la vegada, l'endarreriment en l'aparició d'un model de llengua per a aquests mitjans.*

En situacions sociolingüístiques i polítiques tan complexes com les de les Balears, són imprescindibles uns mitjans de comunicació públics potents, que permetin bastir una oferta ambiciosa pel que fa a expectatives d'audiència, i intervenir decididament i amb racionalitat en la creació del model necessari (d'usos i de llengua) per afavorir el procés de normalització lingüística. Un model que, segons l'autor, haurà de superar els entrebancs i prejudicis derivats del procés de substitució i de fragmentació de l'àmbit català.

Paraules clau

Mitjans de comunicació, ràdio, televisió, llengua, català, política lingüística, Illes Balears, estàndard.

A les Illes Balears, com en els altres territoris de llengua catalana, la necessitat de disposar de mitjans de comunicació en català s'ha presentat com a bàsica entre les mesures per afavorir-ne la normalització. La Llei 3/1986 de normalització lingüística la recull i insta les institucions a crear-ne.

A pesar d'això, fins a la legislatura 2003-2007 —a diferència de les altres comunitats autònomes de l'Estat que tenen el català, l'euskera o el gallec com a llengua pròpia— no hi ha hagut interès real per cap dels successius governs autonòmics d'impulsar l'aparició de mitjans de comunicació institucionals, tot i que —des de l'oposició o com a socis minoritaris del Govern— els sectors nacionalistes ho han exigit. A més, quan ara s'han creat, s'ha fet evident que, per al Govern que ho ha fet, la contribució al procés de normalització lingüística no era un objectiu prioritari.

Des dels anys seixanta —en què reaparegué tímidament a la ràdio— fins ara, el català ha ocupat una posició secundària i poc competitiva amb relació als mitjans en castellà. Aquesta presència és fruit d'iniciatives privades molt precàries (en tots els sentits), de desconnexions fluctuants dels mitjans públics estatals i de la fràgil recepció d'emissions d'altres territoris.

En aquestes circumstàncies, no és estrany l'endarreriment en la construcció i l'aplicació d'un model de llengua per als productes audiovisuals de les Illes. Un endarreriment que es manifesta en els dubtes sobre les característiques d'aquest model, la manca de referències sòlides per als professionals, les contradiccions en les tries, la fragilitat del

Joan Melià

Professor del Departament de Filologia Catalana i
Lingüística General de la Universitat de les Illes Balears
(UIB)

procés de creació del model davant atacs secessionistes, la manca d'hàbits favorables en els destinataris, l'aprofitament partidista d'aquesta situació, etc.¹

1. 1959-2005: la lenta incorporació del català

Les primeres emissions radiofòniques en català durant la dictadura s'iniciaren l'any 1959 amb l'emissió dramatitzada de les *Rondaies Mallorquines*, el recull de narrativa popular aplegat per A. M. Alcover. El programa s'emetia a Radio Popular un cop per setmana. El filòleg F. de B. Moll, a més de ser-ne l'impulsor, també hi posava la veu com a narrador. Es va emetre al llarg de 25 anys i durant molt de temps va ser el programa de més audiència de l'emissora. L'accés del català a aquest àmbit va ser, doncs, i no de casualitat, mitjançant una varietat col·loquial i arcaïtzant literaturitzada.

La presència del català a la ràdio va anar creixent també en la mateixa emissora. Durant els anys setanta, va oferir programes diversos majoritàriament d'actualitat cultural i musical o de contingut lingüístic. En aquests programes, la locució, sobretot la dels textos escrits prèviament, solia ser en una varietat formal, basada en la tradició culta mallorquina, la qual compartia presència amb formes col·loquials en els usos més improvisats de locutors i entrevistats.

Paral·lelament, el català també va començar a sentir-se a través de la televisió. La recepció, a les Balears, de les emissions en català de TVE al Principat ho va fer possible. Des de les obres de teatre en català, un cop per setmana, que es començaren a emetre l'any 1964, la programació catalana –que recollia algunes aportacions illenques– es va poder seguir regularment a les Balears fins al principi dels anys noranta, en què, per decisió política, s'interrompé la connexió.

Durant aquest període, l'any 1979 va començar la programació del centre de TVE a Balears. Al començament va ser només un programa diari de mitja hora de durada als migdies dels dies laborables, *Informatiu Balear*, i, posterior-

ment, ha anat augmentant i reduint, segons l'època, l'oferta de producció pròpia, però mai no ha superat les tres hores diàries. L'*Informatiu Balear* ha estat un referent durant molt de temps i el programa més vist en la seva franja horària. Actualment, després de l'aparició d'IB3 i de les reduccions de plantilla de TVE, només emet aquest informatiu.

Poc després de la mort de Franco, hi va haver l'intent de crear *Ràdio Mediterrània*. Era un projecte de ràdio en català, promoguda per persones de l'entorn d'Obra Cultural Balear (OCB) que va rebre un ampli suport popular. Així i tot, però, no aconseguí l'autorització administrativa per emetre. Mentrestant, RNE va iniciar breus desconexions abans dels informatius d'abast general en què oferia les notícies locals en català. L'any 1988 aquesta mateixa cadena va convertir Ràdio 4 a Balears en una emissora en català que, a les hores que no oferia producció pròpia, connectava amb Ràdio 4 de Catalunya. Fins i tot es van arribar a fer programes conjunts amb la participació, també, de Ràdio 4 del País Valencià. En una operació de reducció de despesa de RTVE, l'estiu del 1991 es van anul·lar les experiències valenciana i balear.

El fenomen de l'eclosió de ràdios i televisions locals, des dels primers anys vuitanta i durant els anys noranta, va suposar un increment de l'oferta de productes audiovisuals en català, amb les limitacions econòmiques, horàries, de competitivitat i de qualitat lingüística pròpies d'aquests mitjans. Algunes de les actuals televisions privades d'abast insular (M7, Canal 4, Televisió d'Eivissa i Formentera i Televisió de Menorca) tenen l'origen en aquestes televisions locals.

L'any 1985, gràcies a la mobilització popular canalitzada per l'OCB, es va aconseguir la recepció de TV3 a les Balears, en un moment en què es convertia en la tercera oferta televisiva convencional i, per tant, satisfieia clarament la necessitat d'alternatives a la programació de TVE. Des del començament, però, la precarietat legal d'aquesta oferta ha estat constant i, encara ara, després de més de vint anys de recepció, encara en pateix i es fa vulnerable a sovintejades restriccions (enfosquiment de determinats programes, mala qualitat de recepció del senyal, sobretot en deter-

¹ El dia 24 de setembre, el primer dilluns de la setmana que tancava la redacció d'aquest article, la televisió i la ràdio autonòmiques, arran del canvi de govern després de les eleccions del 2007, han iniciat la programació íntegrament en català. Per això, tot i que encara seria prematur valorar-ne les conseqüències, pot millorar sensiblement la situació actual.

minades zones, desplaçaments forçats de freqüència, amenaces d'interrupció de la recepció, etc.). Posteriorment, i en condicions semblants, seguí la recepció del K3/33 i Canal 9, i de les emissores de ràdio de la CCRTV. Més tard, el Govern balear s'encarregà d'oferir la recepció de Punt Dos. Durant aquests anys, la recepció d'aquests mitjans (excepte Punt Dos) ha estat gestionada per Voltor (associació lligada a l'OCB) amb suport econòmic institucional. A partir de l'any 2004, la Generalitat de Catalunya cedí al Govern balear la gestió dels senyals de les seves televisions. En canvi, probablement per distracció institucional, Voltor continua gestionant els senyals de ràdio.

L'any 2000 el Govern balear, trencant la inèrcia d'implicar-se només en la subvenció d'alguns programes que es feien en mitjans privats o a TVE, va impulsar una ràdio en català, Somràdio, que començà a emetre el setembre del mateix any. Es tractava d'una radiofórmula musical, gestionada per l'empresa que posseïa les freqüències d'emissió i posteriorment pel Govern, a través d'un consorci d'institucions públiques. En entrar el nou govern del PP, després de les eleccions del 2003, amb l'argument que ocupava freqüències no autoritzades, va suprimir l'emissora (Melià 2004: 73). A recer de la creació de Somràdio, van sorgir dues noves ofertes de ràdio en català: Ona Mallorca, promoguda pel Consell, i l'empresa que gestionava Somràdio va arribar a un acord per emetre a les Illes Flaix FM; ambdues emeten des del 2000.

2. 2005-2007: IB3

Després de la major implicació de les institucions balears que va suposar la creació de Somràdio i d'Ona Mallorca, el Govern balear va fer un pas més quan, el 2005, va crear IB3 Ràdio i IB3 Televisió. La creació de mitjans públics de la Comunitat Autònoma es produeix, tot i que improvisadament i amb presses, dues dècades més tard de l'aparició dels de Catalunya, amb la gran diferència que hi ha sobretot entre el panorama de l'oferta televisiva de l'any 1983 i el de l'any 2005, que ha condemnat IB3 a no tenir, ni de molt, la incidència inicial sobre la societat que va tenir la televisió catalana.

La ràdio va iniciar la seva programació pràcticament tota en català; posteriorment, però, incorporà programes en cas-

tellà. En canvi, des del principi, la televisió va oferir la meitat de la programació en català (tota de producció pròpia) i la meitat en castellà (de producció pròpia i aliena). A més, es partia d'una voluntat clarament separadora de la resta de televisions de l'àmbit lingüístic, ja que es desestimà poder compartir-hi programes i doblatges. IB3 va justificar que s'emetessin les sèries i les pel·lícules en castellà i no en català, aprofitant els doblatges de la CCRTV o la RTVV, en el fet que la llengua d'aquests doblatges no era adequada per als espectadors de Balears, obviant que, des de feia anys, aquests doblatges arribaven a les Illes amb el suport del Govern gràcies a la recepció de Punt Dos, K3/33 i TV3 o a l'exhibició de pel·lícules en sessions comercials o de cinema a la fresca.

El model bilingüe d'IB3, en un context en què l'oferta televisiva en castellà suposa més de dos terços del total, ha suposat que la televisió pública balear no signifiqui cap aportació per reduir aquest desequilibri i, a més, ha afavorit que els anunciants tendeixin a publicitar-se només en castellà (Bibiloni, 2006: 4-6).

Així mateix, amb aquesta tria s'influeix de manera contundent i negativa sobre els ciutadans en la representació dels rols que correspondrien a cada una de les dues llengües oficials en un procés de normalització lingüística. En aquest sentit, ha estat habitual que els conductors catalanoparlants dels programes hagin canviat de llengua en adreçar-se a interlocutors castellanoparlants i que, en les tertúlies en què hi ha persones que parlen en castellà, els catalanoparlants hagin canviat fàcilment de llengua. De fet, en una ocasió un presentador castellanoparlant de la televisió va recriminar a un director general del Govern que fes la seva intervenció en català.

Així i tot, a pesar que en aquesta primera etapa de la història d'IB3 han destacat, des del punt de vista lingüístic, els aspectes negatius, n'hi ha hagut de positius. D'una banda, la voluntat de donar cabuda a tots els accents insulars, amb la presència de locutors, presentadors i, en el cas de les sèries de ficció pròpies, actors de totes les Illes. I també ha estat positiu que en la programació pròpia d'IB3 hi hagi professionals procedents d'altres territoris dels Països Catalans que no disfressen el seu accent, la qual cosa és una manera eficaç de consolidar la imatge de la unitat de la llengua.

Fins ara, la transcendència real d'IB3 quant a audiència ha estat baixa. Segons l'*Informe econòmic i social de les Illes*

Balears, durant el 2006 ha estat del 8,5% (Riera, 2007: 411). Caldrà esperar per veure com hi incideix el fet que a partir d'ara sigui en català.

Poc temps després, l'any 2006, va començar a emetre TV de Mallorca, impulsada pel Consell, amb la voluntat de ser exclusivament en català i sembla ocupar espais de proximitat. El resultat de les eleccions del 2007 també ha provocat el canvi dels responsables polítics d'aquesta televisió i, en aquests moments, com IB3, inicia una nova etapa, que no afecta, però, l'ús del català.

A conseqüència de tot aquest procés, i sense que s'hagi generat l'aparició de cap mitjà comú compartit per tot el territori lingüístic, actualment la llengua catalana és present a la televisió i a la ràdio de les Balears a través de diverses vies.

- a. En les ràdios i les televisions que depenen d'institucions autonòmiques. D'una banda, IB3 Televisió i IB3 Ràdio, vinculades al Govern autonòmic, que fins ara han estat bilingües i que, actualment, inicien una etapa exclusiva en català. D'altra banda, TV de Mallorca i Ona Mallorca (ràdio), que depenen del Consell de Mallorca i fan la programació en català.
- b. En les (cada cop més breus) desconexions diàries de les televisions i les ràdios de titularitat pública estatal (TVE i RNE).
- c. En les ràdios i televisions de la CCRTV que es poden sintonitzar a les Balears (encara que no a tot el territori): TV3, K3/33, Catalunya Ràdio, Catalunya Música, Catalunya Informació i Catalunya Cultura.
- d. En les dues televisions públiques del País Valencià (Canal 9 i Punt Dos).
- e. En algunes televisions privades d'àmbit insular, que solen tenir programació en català (la majoria de producció pròpia) i en castellà (la majoria de producció aliena): Canal 4, Canal 37, Televisió d'Eivissa i Formentera, Televisió de Menorca.
- f. En televisions i ràdios locals, que solen tenir horaris parcials i audiència reduïda. N'hi ha que són exclusivament en català i altres que ofereixen programació bilingüe.
- g. En algunes ràdios privades que, excepte Flaix FM, solen reduir la presència del català en part de la seva programació o en les desconexions regionals.

En resum, i només referint-nos a l'oferta televisiva, podem dir que hi ha una sèrie de canals que emeten sempre en

català (TV de Mallorca, TV3, K3/33, Punt Dos i, a partir d'ara, IB3, Televisió Menorquina), unes altres que ofereixen la programació en castellà i en català (TVE-1, M7, Localia, Canal 4, Canal 9, TV Eivissa-Formentera) i unes altres que emeten sempre en castellà (La 2, La Sexta, Telecinco, Antena 3 TV, Cuatro, Popular TV...). D'aquesta manera, l'oferta televisiva en català que es pot sintonitzar des de les Balears pot oscil·lar, segons el moment, entre el 20% i el 35%.

Pel que fa al panorama que actualment presenta la TDT, el desavantatge del català encara és més exagerat. Actualment, només es pot sintonitzar un canal que emet en català (IB3) i vint-i-un que emeten en castellà. Tot i que properament aquesta situació ha de millorar (IB3 disposarà de dos canals i TV de Mallorca de dos més, des del Govern s'ha demanat un altre múltiplex per poder fer arribar a tot el territori insular les emissions de TV3, K3/33, Punt Dos i Canal 9; també hi haurà algunes televisions insulars que disposaran de canals TDT). És evident, però, que amb l'apagada analògica l'oferta relativa de televisió en català serà inferior a l'actual, sobretot si no s'assegura la recepció de totes les televisions que emeten en català.

A més del dèficit d'oferta televisiva en català i que una part de la població mai no la sintonitza perquè és en català, cal tenir en compte que l'audiència es veu limitada per altres raons: poca competitivitat a causa dels migrats recursos de què disposen (canals locals), existència massa recent (IB3, TV de Mallorca), horaris poc favorables (desconnexions de les emissores públiques estatals) o percepció que es tracta d'una producció aliena (televisions i ràdios de les altres comunitats autònomes).

En ràdio, l'oferta real en català encara és sensiblement inferior a la de la televisió. Si es comprova en el dial la proporció d'emissores que emeten en català, el valor oscil·la entre el 10% i el 30% segons els dies i les hores.

3. El model de llengua

3.1. La funció normalitzadora dels mitjans de comunicació

La televisió pública de les Illes Balears tindria poc sentit concebuda exclusivament com una oferta d'entreteniment més, i gens de justificació com una eina al servei dels interessos del partit governant. Entre les seves funcions, hi

ha les pròpies de qualsevol mitjà de comunicació públic (informar sobre el seu àmbit territorial i enfocar la resta d'informació des d'aquesta perspectiva; reforçar la cohesió social; fomentar la reflexió al voltant dels problemes de la societat; potenciar la difusió de la producció cultural i dels coneixements científics; impulsar l'expansió de la indústria audiovisual pròpia; difondre el coneixement i consum dels productes propis; etc.) i també ha de tenir l'objectiu de difondre el català com a llengua pròpia, per incrementar-ne la vitalitat, afavorir la integració lingüística dels qui no el tenen com a llengua pròpia i, en conseqüència, facilitar la cohesió social. La necessitat del compromís lingüístic dels mitjans públics és encara més clara en un context sociolingüístic com el de les Balears, pels dèficits que pateix la llengua a causa del procés de minorització i del creixement demogràfic de les darreres dècades.

Disposar d'uns mitjans de comunicació en català, a part de ser un dret, comporta diversitat de beneficis (Tubella, 1997: 51). En aquestes circumstàncies, és fora de dubte que la televisió pública de les Balears ha de ser en català. L'alt grau d'extensió de la comprensió oral (més del 90%; Villaverde, 2004: 66) entre la població ho facilita.

L'atenció de la televisió pública cap a la pluralitat lingüística de l'Estat, encara que la realitat sembli ignorar-ho, és recollida per la Constitució (1978):

"La llei regularà l'organització i el control parlamentari dels mitjans de comunicació social que depenguin de l'Estat o de qualsevol entitat pública i garantirà l'accés a aquests mitjans dels grups socials i polítics significatius, respectant el pluralisme de la societat i de les diferents llengües d'Espanya" (art. 20.3).

D'altra banda, la Llei de normalització lingüística (1986) incideix explícitament en la responsabilitat política del Govern balear en aquest aspecte:

"El Govern de la Comunitat Autònoma ha de promoure el coneixement i el desenvolupament de la llengua i la cultura catalanes, especialment des de la perspectiva de les Illes Balears, en tots els mitjans de comunicació social" (art. 27).

"El català ha de ser la llengua usual en emissores de ràdio i de televisió i en altres mitjans de comunicació social de titularitat de l'Administració autònoma o sotmesos a la seva gestió" (art. 28.1).

La televisió pública de les Illes Balears hauria de servir perquè els ciutadans descobrissin la dimensió real de la seva llengua. Per tant, hi hauria de caber la realitat lingüística més pròxima (registres cultes, formals i informals, sobretot amb la programació de producció pròpia) i les varietats d'altres indrets del territori del català (principalment en la programació procedent d'intercanvis amb altres televisions del domini lingüístic).

La preocupació per la llengua (en relació amb la normalitat d'ús i amb la qualitat) s'ha de manifestar en mesures que facin dels mitjans de comunicació unes referències coherents. La qualitat lingüística, per tant, sembla que és un requisit que les televisions i les ràdios públiques (i també les privades) han d'assumir.

En aquests casos, *qualitat lingüística* no implica la utilització només de varietats formals, sinó les més adequades a les situacions d'ús. Als programes televisius, hi caben des de registres molt formals a molt espontanis, que van, per exemple, de les veus en off dels documentals o la locució en els informatius fins a les intervencions de la gent al carrer en ser entrevistats o quan telefonen en directe a debats o a concursos.

És prou acceptat que la variació en el grau de formalitat no implica prescindir de l'ús correcte, lliure d'interferències, de pronúncies excessivament locals i de llenguatge vulgar que desvirtui els estàndards propis d'un mitjà de comunicació d'abast supralocal.

Com a exemples de trets als quals la televisió de les Illes Balears no pot renunciar i que sovint apareixen malmenats, hi ha: la pronúncia correcta i d'acord amb la tradició illenca de la /l/ i de la /è/ (*llop, callar, camell...*); i control també de la diferència de pronúncia que, en l'informal, s'estableix amb paraules com *vella, fill...*; la distinció entre [s] i [z]; les diferents pronúncies de la x (*taxi, examen, panxa*); la distinció entre [b] i [v]; la geminació dels grups *bl* i *gl* (*poble, segle*); la pronúncia de la *ela* geminada (com a mínim en els mots en què tradicionalment s'hi ha pronunciat *col·legi, al·lot, cel·la...*); l'alternança entre vuit sons vocàlics tòpics o set, segons la procedència del locutor (*pas, pens, cent, cel, sord, sort, cinc, punt*); la pronúncia [u] de determinades o àtones (*obert, Josep, ho dic...*) o l'alternança [o]/[u] segons la procedència del locutor (*molí, tortuga, comprar...*).

Potser exigeixen un tractament especial els programes de ficció. En els de producció pròpia, el model de llengua s'ha

d'adaptar al tipus de programa, a l'ambient que s'hi reflecteix, etc., amb cura sempre per la correcció i la genuïnitat. Que el registre oral que s'hi utilitza sigui falsament espontani facilita un major control de les formes que a l'oral espontani. Quan es tracta de doblatges de productes estrangers tal vegada és convenient un altre tractament del fals col·loquial i cercar un equilibri entre la llengua formal i la informal, perquè no pugui ser identificat com a pertanyent a un indret concret del parlar propi, amb el risc de pèrdua de versemblança que això suposa.

Encara que sovint neguin aquesta responsabilitat, la llengua dels mitjans de comunicació incideix clarament en la majoria de la societat, sobretot entre els més joves. N'és una mostra la incorporació de formes centrals en la llengua quotidiana de determinats parlants, fins ara inaudites en els parlars balears (per exemple: *cua* per *coa*, *sigut* per *estat*, *sóc* per *som*, *compressis* per *comprassis*, *trucar* per *telefonar*, etc.). Encara que no sigui aquest el cas, els exemples (potser també amb algun ajut escolar) ens demostren que els mitjans de comunicació, sols amb un plantejament més atrevit de recuperació de formes genuïnes, amb la simple decisió de donar-hi preferència, podrien tenir certa capacitat per incidir en el redreçament de la qualitat lingüística.

3.2. La doble insularitat i el model de llengua de la televisió

La llengua que ha d'usar la televisió de les Illes Balears no pot ser monolítica, no sols quant als registres adequats a cada situació, sinó també a les diferents maneres de pronunciar correctament els registres cultes, a l'ús de les diverses possibilitats que ens ofereix un lèxic ric en variació i opcions sinònimes, etc. La llengua catalana és prou unitària per permetre que en els registres formals s'hi puguin sentir reflectides totes les varietats geogràfiques amb els usos dels trets més emblemàtics d'acord amb la tradició culta de cada indret. La singularitat geogràfica de les Balears, reforçada pels efectes de la marginació secular de determinats usos, és un factor que afegeix complexitat i dificultats a la construcció i la difusió del model de llengua dels mitjans de comunicació comuns. Les Illes Balears són illes dos cops: respecte de la resta del territori català i respecte d'elles mateixes. A la divisió territorial (en illes i en consells insulars), hi correspon una representació social de parcel·lació lingüística, més o menys fonamentada, que cal

tenir en compte. El perill és que, segons com es gestioni la creació del model dels mitjans de comunicació, a les altres illes vegin qualsevol televisió pública que pretengui ser de les Balears com a televisió de Mallorca, i no únicament des del punt de vista lingüístic (no sols la construcció de l'espai català de comunicació és plena d'incerteses, sinó que també ho és el "balear"; i l'objectiu de la política audiovisual del darrer Govern balear ha estat el de convertir-lo en un apèndix captiu de l'espanyol). En el cas de la llengua catalana, sembla inevitable que, perquè el procés de normalització lingüística tenguí exit, els parlants s'han de veure reflectits en el model de llengua que adoptin els mitjans de comunicació i han de poder considerar sense fonament la creença que l'impuls d'un model formal implantarà una varietat aliena. En aquest sentit, el reconeixement i la difusió de la diversitat lingüística interna de les Illes —en els trets més tradicionals i emblemàtics— és garantia de l'evidència d'unitat amb la resta de terres de llengua catalana.

3.3. Un model de llengua obert a la col·laboració amb els altres territoris de l'àmbit lingüístic

La promoció d'un model de llengua que tendeix a la selecció de les formes adequades als registres formals i als informals no sols es basa en els aspectes que hem vist fins ara, sinó també en la conveniència que la majoria dels productes audiovisuals de les televisions insulars, sobretot les públiques, siguin exportables, sense necessitat d'intervencions en la llengua que s'usa (doblatge, per exemple) a la resta del domini lingüístic, sense que això vulgui dir que, lingüísticament, se n'hagi d'amagar l'origen.

Serà difícil i molt car que les televisions de les Illes Balears (públiques o no) puguin disposar de prou producció pròpia per cobrir tota la franja horària. Per això, i amb l'objectiu de mantenir la programació en català, s'hauria de recórrer a l'intercanvi, la coproducció i l'emissió conjunta de programes amb les altres televisions dels territoris de parla catalana (sobretot amb la RTVV i la CCRTV). És una greu irresponsabilitat, des del punt de vista econòmic i des del punt de vista lingüístic, que, per exemple, no s'aprofiti tota la programació aliena doblada o subtitulada al català per altres canals i s'opti per la versió castellana o per la repetició de subtitulacions i doblatges (els de les sèries infantils han estat els més freqüents tant per part de Canal 9 com d'IB3, contràriament al que sol passar amb les pel·lícules i

les sèries d'adults, que les solen oferir en català). A les Balears, aquest absurd adquireix dimensions més flagrants pel fet que, la mateixa sèrie, es pot veure per TV3, Canal 9 i IB3 en català en tres doblatges diferents, la qual cosa, si no és amb la finalitat d'impartir classes de dialectologia, no té sentit.

Ara bé, des de diferents punts de vista, és fàcilment defensible que, a les Illes Balears, es faci doblatge i subtitulació; però s'hauria de fer de manera complementària amb les altres televisions de l'àmbit lingüístic. En relació amb el doblatge, i com que els equips de dobladors no s'improvisen i és necessària una nòmina àmplia de professionals, potser des de les Balears és convenient dedicar-se (com a mínim al principi) al doblatge de documentals i altres productes d'elaboració simple.

3.4. Propostes de model de llengua per als mitjans audiovisuals de les Balears

Encara que fins ara mai no havia estat tan important incidir sobre un model públic de llengua per als mitjans audiovisuals, ja hi ha experiències i treballs que poden ser la referència bàsica per a la construcció del model que cal utilitzar a les Balears. Ens referim a la llengua usada pels grans escriptors illencs, als testimonis de llengua culta tradicional, a la llengua que s'ensenya a l'escola, etc., les característiques de la qual es troben recollides en la *Proposta de llengua oral* de l'Institut d'Estudis Catalans, a l'obra de F. de B. Moll i en altres obres més recents (*La llengua catalana a Mallorca, propostes per a l'ús públic* o *Un model de llengua per a l'escola de les Illes Balears*) o els llibres d'estil apareguts entre el 2005 i el 2006: el *Llibre d'estil per als mitjans de comunicació oral i escrits* elaborat per la Universitat de les Illes Balears i editat primer pel Consell de Mallorca (2005) i, en una segona edició ampliada, pel Consell Insular de Menorca (2006) i el *Llibre d'estil d'IB3* (2006). També és una base sòlida, encara que bàsicament limitada als programes informatius, el model que ha anat construint al llarg de tots aquests anys el centre balear de TVE. Aquest model de llengua de l'*Informatiu Balear* s'ha consolidat socialment i ha esdevingut un referent per a programes informatius d'altres mitjans illencs, tot i que, inicialment, amb el pretext que s'hi usaven determinades formes emblemàtiques de la llengua culta de les Balears, que no es corresponen completament amb les col·loquials

(utilització de l'article literari en comptes del salat, determinades formes d'alguns pronoms febles i poca cosa més), va patir els atacs d'alguns sectors, majoritàriament contraris a la normalització lingüística. En la construcció d'aquest model, hi ha col·laborat la Universitat de les Illes Balears, que hi ha donat les directrius generals i ha participat en la selecció dels successius assessors lingüístics. La transcendència de l'*Informatiu Balear* en el procés de normalització lingüística ha estat molt important, pel moment en què va aparèixer (només hi havia els dos canals de Televisió Espanyola, i el segon en horari incomplet) i per ser, durant molt de temps, l'únic referent de llengua formal feta a través dels mitjans balears.

Tots aquests referents, encara que d'autoria diversa, presenten un elevat grau de coincidència en les solucions i les recomanacions aportades, tot i que hi ha algunes qüestions que resten sense resoldre.

4. La qualitat del model de llengua real d'IB3

4.1. Una qualitat oscil·lant

En aquest apartat, continuarem centrant-nos principalment en IB3, com a mitjà més transcendent i, segurament, amb més projecció des del punt de vista global, encara que molts dels comentaris són aplicables a altres televisions i ràdios insulars.

Si analitzam la llengua que utilitza IB3, observarem que presenta oscil·lacions importants en la qualitat. G. Bibiloni va fer una anàlisi detallada de tota la programació d'una setmana, aproximadament mig any després d'haver començat a emetre (Bibiloni, 2006). En aquest estudi, es veu que en els usos més controlats del llenguatge oral (és a dir, en els textos orals que són llegits) hi ha voluntat de seguir un model formal que podríem considerar ben acceptable (excepte en els anuncis de promoció de la programació pròpia). En la locució dels informatius se'n poden trobar bons exemples, fets malbé, de vegades, pels problemes de dicció d'alguns locutors. En les intervencions dels locutors secundaris, la qualitat descendeix i es mostra una major incoherència. Aquesta tònica també es pot observar en altres mitjans de comunicació audiovisual illencs (televisions i ràdios; tot i que sovint la qualitat resultant és inferior a IB3), excepte en una televisió insular que, clarament de forma

premeditada, utilitza, en els informatius, unes formes que no es corresponen amb la tradició insular de llengua formal.

En altres usos, en què la llengua també pot ser molt controlada, com en el doblatge dels dibuixos animats (els únics doblatges de ficció que ha fet IB3), s'evidencia la voluntat de crear un model comú, tot i que, en aquest cas, més discutible pel grau de dialectalització. No hi ha cap altra televisió que faci doblatges propis en aquest tipus de programa (o usen els de Catalunya, en pocs casos, o ofereixen les sèries en castellà).

En els programes en què els locutors, tot i basar-se en un guió fixat, recorren més a la improvisació (o la imiten), l'oscil·lació qualitativa entre uns presentadors i uns altres és molt elevada. En alguns casos, als problemes de dicció esmentats abans i a les vacil·lacions en l'ús del model formal, s'hi afegeixen incorreccions diverses (sintàctiques, morfològiques, lèxiques). La impressió és que no obeeixen cap patró comú, sinó que la llengua que usen està condicionada per l'instint personal (sovint poc format), les capacitats i els coneixements de cada locutor, que de vegades no van gaire més lluny que els de qualsevol parlant i, en alguns casos, encara hi afloren clars prejudicis.

Les dificultats de dicció que manifesten determinats locutors, en tot tipus de programa, són, evidentment, les més difícils de corregir de manera immediata. Podem trobar, per exemple, locutors dels informatius que utilitzen una llengua prou correcta i adequada en tots els aspectes però deformatada per la dicció (sobretot: / bleda, ieisme, confusió de b i v i en l'obertura de les vocals, ensordiment i sonoritzacions incorrectes, etc.). Mentre que uns altres locutors, que usen un nivell de català poc acurat pel que fa a la normativa i a l'adequació funcional, tenen una fonètica correcta. Evidentment, encara que minoritaris, hi ha també locutors que presenten un ús de la llengua molt acceptable.

Aquesta situació es dona en gairebé tots els mitjans de les Illes que emeten en català. Les causes d'aquests defectes de la llengua usada en les televisions i ràdios de les Balears són diverses: la manca de criteris lingüístics determinants en la selecció de professionals, la inexistència o insuficiència d'assessorament lingüístic propi en els mitjans i la poca difusió del model de llengua adequat en aquest àmbit. Sens dubte, incidint efectivament en aquests tres aspectes, la millora seria ràpida.

Un fet que s'ha de destacar, en negatiu, d'aquesta primera etapa d'IB3 ha estat la interferència de polítics responsables de la cadena en la feina dels assessors, en el sentit de prohibir (de paraula) la utilització de formes que, sovint demostrant la seva ignorància, consideraven poc illenques (per exemple, es van prohibir mots com *advocat*, *samarreta*, *gaudir*, *vacances*, *prou*...).

4.2. El control de la qualitat lingüística

Tenint en compte la manca de tradició de programes en mitjans de comunicació audiovisuals en català, més enllà dels informatius, és fins a un cert punt assumible la vacil·lació en els professionals illencs de la comunicació a l'hora d'usar-lo, sobretot pel que fa a l'adequació de registre a situacions de formalitat intermèdia. El muntatge d'IB3 que s'alimenta bàsicament de programes proveïts per un conglomerat divers de productores privades, encara dificulta més que la qualitat lingüística pugui assolir el nivell que correspondria a una televisió pública.

La millora d'aquesta situació exigiria que els professionals fossin els més interessats a perfeccionar els seus coneixements lingüístics i que els mitjans els proveïssin de recursos suficients per facilitar-ho. El problema és que ni una cosa ni l'altra sol ser habitual. D'una banda, en alguns mitjans, hi ha locutors que fan programes en català des de fa anys i continuen usant una qualitat tan deplorable com al començament. De l'altra, no hi ha gairebé cap mitjà que tingui assessors lingüístics, excepte IB3, TV de Mallorca i TVE (però en nombre insuficient per satisfer-ne les necessitats bàsiques).

És evident, per tant, que l'avenç haurà de ser gradual, però també cal situar el punt de partida tan alt com sigui possible, i això reclama que els professionals, en començar-hi a treballar, tinguin ja la capacitat i la formació prèvies indispensables i les millorin a partir de la voluntat i l'esforç permanents, cosa que només pot tenir èxit si, des de l'empresa, se'ls ofereixen recursos per a la formació continuada i condicions de treball adequades. I aquests requisits són exigibles, sobretot, tant als qui formen part de la plantilla estable de les televisions públiques de les Illes Balears (que són molt pocs) com als qui treballen en les diverses productores que les proveeixen.

5. Conclusions

La incorporació, des de la darrera etapa de la dictadura fins ara, del català a l'oferta de televisió i ràdio a les Illes Balears, com hem vist, es va fer amb dificultats i sense cap projecte que significués dotar-se amb normalitat d'uns mitjans propis, sinó que més aviat es tractava de productes que, en una situació normal, sols serien complementaris. Aquesta anormalitat ha tingut repercussions negatives, com ara l'endarreriment en el procés de creació i difusió d'un model de llengua adequat per als mitjans audiovisuals balears, que s'ha posat en evidència sobretot quan ha fet falta disposar d'un contingent important de professionals a causa de l'aparició de ràdios i televisions institucionals i de la precarietat i presses amb què s'han bastit.

En aquestes circumstàncies, principalment la televisió pública de les Illes Balears té sentit si, entre altres beneficis per a la societat, serveix per afavorir la continuïtat de la llengua catalana com a llengua pròpia i, per tant, la integració dels nous ciutadans, perquè els autòctons tinguin un referent de model estàndard adequat i perquè interioritzin una representació del català pròpia d'una societat normalitzada (percepció objectiva de les dimensions territorial i històrica, la unitat, la completesa de funcions, l'adequació per a tota classe d'usos, el valor identificatiu i simbòlic, etc.). Hauria de fer incrementar l'oferta en català i reforçar la funció que ja fan altres ofertes televisives en aquesta llengua.

Sense disposar d'uns mitjans televisius (ni radiofònics) comuns per a tot el territori lingüístic, i alhora que es treballa per aconseguir-ho, és necessari que, sobretot, els mitjans públics de cada un dels tres grans àmbits cerquin vies i espais d'actuació coordinada i cooperin amb la finalitat de treure el màxim rendiment als recursos humans i materials de què disposen, però també per millorar el model de llengua oral comú per als mitjans de comunicació.

Sense uns referents clars i segurs, la qualitat de la llengua que s'utilitza en els mitjans de comunicació de les Illes és lluny de ser la desitjable. L'adequació de la qualitat a les exigències habituals d'aquest àmbit varia considerablement segons diferents factors (el tipus de programa i el mitjà, l'abast territorial, la formació i la sensibilitat dels locutors i actors, etc.) i evidencia la manca de recursos d'assessorament a disposició dels professionals.

Les diverses propostes, més o menys específiques, de model de llengua per als mitjans de comunicació de les Illes Balears existents presenten un elevat grau de coincidència en les propostes i les recomanacions aportades per als aspectes clau, tot i que hi ha algunes qüestions que resten sense resoldre unànimement, relacionades gairebé sempre a usos vinculats a una formalitat mitjana. En tots els casos, a més de compartir la conveniència d'adoptar solucions que convergeixin amb les de la resta del territori lingüístic, es recomana que les varietats que utilitzi la televisió balear es basin principalment en les formes habituals i tradicionals de les Balears, en les cultes i en les col·loquials, sobretot quan es fa referència a la producció pròpia; i que, alhora, es reflecteixi la dimensió real de la llengua catalana i es difonguin els comportaments adequats per afavorir-ne l'expansió de l'ús social.

D'altra banda, el caràcter públic i la transcendència d'IB3 semblen fer necessari que la seva contribució en l'elaboració d'aquest model no sigui sols per als seus productes, sinó que també hauria d'assumir la funció de referent de la resta de mitjans audiovisuals de les Balears. Una funció que difícilment podrà complir si, com fins ara, no disposa d'un servei propi d'assessorament lingüístic. A més de la conveniència de la col·laboració de la Universitat de les Illes Balears (UIB), és urgent que l'estructura d'IB3 incorpori un servei lingüístic sòlid, format per un equip estable de professionals que s'hi especialitzin, amb tècnics de prestigi al capdavant. És evident també que, alhora, es poden externalitzar una part de les tasques d'assessorament, sotmeses, però, als criteris del servei lingüístic propi.

Bibliografia

- ALOMAR, A. I.; BIBILONI, G.; CORBERA, J.; MELIÀ, J. *La llengua catalana a Mallorca. Propostes per a l'ús públic*. Palma: Consell de Mallorca, 1999. ISBN: 84-87389-09-0.
- ALOMAR, A. I.; MELIÀ, J. *Proposta de model de llengua per a l'escola de les Illes Balears*. Palma: COFUC, Moll, 1999. ISBN: 84-273-0813-2.
- BIBILONI, G. "Anys setanta, anys de lluita" [En línia]. <http://bibiloni.cat/anys_setanta.htm>. [Consulta: 20 de setembre de 2007]
- BIBILONI, G. (2006) "L'ús de la llengua catalana a IB3 Televisió" [En línia]. <<http://www.bibiloni.cat/IB3.pdf>>. [Consulta: 27 de setembre de 2007]
- CANALS, C. "IB3, el gran bunyol". A: *El Mirall*. Palma: Associació El Mirall, març-abril de 2005, núm. 158, p. 42-45. DL: PM 10-1987.
- COMPANY, C.; PUIGRÓS, M. A. *Llibre d'estil d'IB3*. Palma: COFUC, 2006. ISBN: 84-96430-79-0.
- FERNÁNDEZ QUETGLAS, N. "Televisió a les Balears". A: COMPANY, A.; PONS, J.; SERRA, S. (ed. i coord). *La comunicació audiovisual en la història*. Palma: Universitat de les Illes Balears, 2003, vol. 2, p. 599-619. ISBN 84-7632-826-5.
- GIFREU, J. *La pell de la diferència. Comunicació, llengua i cultura des de l'espai català*. Barcelona: Pòrtic, 2005. ISBN: 84-9809-011-3.
- GOÑI, M. "La nostra precarietat és la teva desinformació". A: *El Mirall*. Palma: Associació El Mirall, març-abril de 2005, núm. 15, p. 46. DL: PM 10-1987.
- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. *Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana. I. Fonètica*. 3a ed., revisada. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1999. [1a ed., 1990]. ISBN: 84-7283-163-9.
- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. *Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana. II. Morfologia*. 4a ed., revisada. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1999. [1a ed., 1992]. ISBN: 84-7283-221-X.
- JUAN, B. "Provincianisme a IB3". A: *El Mirall*. Palma: Associació El Mirall, març-abril de 2005, núm. 15, p. 47. DL: PM 10-1987.
- MELIÀ GARÍ, J. "La política lingüística a les Illes Balears". A: MARI, I., coord. *La llengua als països catalans*. Barcelona: Fundació Jaume I, 1992. (Col·lecció Polítiques; 2), p. 49-85. ISBN 84-85557-32-8.
- MELIÀ GARÍ, J. "La legitimitat de Somràdio". A: *Comunicació 21*. Barcelona. Estiu 2004, p. 73.
- MOLL, F. DE B. *Gramàtica catalana referida especialment a les Illes Balears*. Palma: Moll, 1968. DL: PM 799-1968.
- MONSERRAT, M.A. "IB3: Una ràdio sense patró, fada i desnaturalitzada". A: *El Mirall*. Palma: Associació El Mirall, maig de 2005, núm. 159, p. 40-41. DL: PM 10-1987.
- RIERA FONT, A. *Informe econòmic i social de les Illes Balears. 2006*. Palma: "Sa Nostra" Caixa de Balears, 2007. ISBN: 978-84-89-89632-44-8.
- TUBELLA, I. "Televisió i normalització lingüística a Europa". A: GABINET DE NORMALITZACIÓ LINGÜÍSTICA (a cura de) *V Jornades de Sociolingüística. Comunitat lingüística i espais comunicatius*. Alcoi. Ajuntament d'Alcoi, 1997. (Col·lecció "Sociolingüística"), p. 47-60. ISBN: 84-89136-12-2.
- UNIVERSITAT DE LES ILLES BALEARS. *Llibre d'estil per als mitjans de comunicació orals i escrits*. Palma: Consell de Mallorca, 2005. DL: PM-1663-2005.
- *Llibre d'estil per als mitjans de comunicació orals i escrits*. Menorca: Consell de Menorca, 2006. DL: ME 340/2006.
- VILLAYERDE I VIDAL, J.-A. "L'enquesta sociolingüística 2003. Principals resultats". A: *Treballs de Sociolingüística Catalana*. Benicarló: Onada edicions, 2004, núm. 18, p. 63-96. ISSN: 0211-0784.